

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie • Centrul de Studii Clasice și Creștine

Nr. 20-2/2025

CLASSICA & CHRISTIANA

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

Classica et Christiana

Revista Centrului de Studii Clasice și Creștine

Fondator: Nelu ZUGRAVU

20/2, 2025

Classica et Christiana

Periodico del Centro di Studi Classici e Cristiani

Fondatore: Nelu ZUGRAVU

20/2, 2025

ISSN: 1842 – 3043
e-ISSN: 2393 – 2961

Comitetul științific / Comitato scientifico

Moisés ANTIQUEIRA (Universidade Estadual do Oeste do Paraná)
Sabine ARMANI (Université Paris 13-CRESC - PRES Paris Cité Sorbonne)
Immacolata AULISA (Università di Bari Aldo Moro)
Andrea BALBO (Università degli Studi di Torino)
Antonella BRUZZONE (Università degli Studi di Sassari)
Livia BUZOIANU (Muzeul Național de Istorie și Arheologie Constanța)
Claudio César CALABRESE (Universidad Panamericana - Campus Aguascalientes)
Dan DANA (Centre National de la Recherche Scientifique/HiSoMA (UMR 5189), Lyon)
Beatrice GIROTTI (Alma Mater Studiorum - Università di Bologna)
Maria Pilar GONZÁLEZ-CONDE PUENTE (Universidad de Alicante)
Attila JAKAB (Civitas Europica Centralis, Budapest)
Fred W. JENKINS (University of Dayton)
Domenico LASSANDRO (Università di Bari Aldo Moro)
Carmela LAUDANI (Università della Calabria)
Patrizia MASCOLI (Università di Bari Aldo Moro)
Dominic MOREAU (Université de Lille)
Sorin NEMETI (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)
Evalda PACI (Centro di Studi di Albanologia, Tirana)
Vladimir P. PETROVIĆ (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)
Luigi PIACENTE (Università di Bari Aldo Moro)
Sanja PILIPOVIĆ (Institute of Archaeology, Belgrade)
Mihai POPESCU (C.N.R.S. - ANHIMA, Paris)
Julijana VISOČNIK (Archdiocesan Archives of Ljubljana)
Heather WHITE (Classics Research Centre, London)

Comitetul de redacție / Comitato di redazione

Claudia TĂRNĂUCEANU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)
Nelu ZUGRAVU, director al Centrului de Studii Clasice și Creștine
al Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
(*director responsabil / direttore responsabile*)

Correspondența / Corrispondenza:

Prof. univ. dr. Nelu ZUGRAVU
Facultatea de Istorie, Centrul de Studii Clasice și Creștine
Bd. Carol I, nr. 11, 700506 - Iași, România
Tel. ++40 232 201634 / Fax ++40 232 201156
e-mail: nelu@uaic.ro

Toate contribuțiile sunt supuse unei duble analize anonime (*double-blind peer review*), efectuate de specialiști români și străini.

All contributions are subject to a double anonymous analysis (*double blind peer review*), carried out by Romanian and foreign specialists.

La redazione sottopone preliminarmente tutti i contributi pervenuti a un procedimento di doppia lettura anonima (*double-blind peer review*) affidato a specialisti romeni e stranieri.

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

Classica et Christiana

**20/2
2025**

**Actele colocviului internațional *Receptarea Romei și a
Imperiului Roman în cultura română contemporană*
(Iași, 14-16 noiembrie 2024)**

editate de

Nelu ZUGRAVU și Ionuț NISTOR

Tehnoredactor: Nelu ZUGRAVU

ISSN: 1842 – 3043
e-ISSN: 2393 – 2961

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
700511 - Iași, tel./fax ++ 40 0232 314947

SUMAR / INDICE / CONTENTS

SIGLE ȘI ABREVIERI – SIGLE E ABBREVIAZIONI / 9

Actele colocviului internațional *Receptarea Romei și a Imperiului Roman în cultura română contemporană*

(Iași, 14-16 noiembrie 2024)

Programul colocviului [The colloquium program] / 11

Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, Vestigii romane pe mărcile poștale românești din perioada regimului comunist [Roman antiquities on Romanian postage stamps during the Communist regime] / 17

Roxana-Gabriela CURCĂ, Epigraphic Latin in Romanian studies in post-war period / 43

Dan DANA, Un alt latinism interbelic: urmașii francofoni ai Romei [Another interwar Latinism: French-speaking descendants of Rome] / 53

Gabriela E. DIMA, Roma antică în percepția lui Liviu Rebreanu [Ancient Rome as seen by Liviu Rebreanu] / 85

Theodor GEORGESCU, Imaginea Romei în cultura română prin ochii autorilor de limbă greacă veche [The image of Rome in Romanian culture through the eyes of ancient Greek writers] / 97

Marian I. HARIUC, „Și în România se lucrează în vederea sărbătoririi lui Ovidiu”. Bimilenarul nașterii lui Publius Ovidius Naso (1957-1958) [In Romania, Work is also being done in Preparation for the “Celebration of Ovid”: The Bimillenary of the Birth of Publius Ovidius Naso (1957-1958)] / 111

Emanuela ILIE, “Amo, amas, amat...” (1943) de V. Beneș: o distopie totalitară curajoasă, cu un roman și mulți (alți) barbari [“Amo, amas, amat...” (1943) by V. Beneș: a courageous totalitarian dystopia, with a Roman and lots of (other) barbarians] / 131

Gheorghe IUTIȘ, Istoria Romei în manualele școlare din perioada 1920-1948 [The history of Rome in school textbooks from the period 1920-1948] / 149

Sorin NEMETI, Școala de arheologie de la Cluj și studiul religiei romane din Dacia [The archaeology School from Cluj and the study of Roman religion in Dacia] / 159

Ionuț NISTOR, Italian language and civilization at the University of Iași in the first half of the 20th century / 171

Adriana PANAINTE, Provincia Moesia Inferior în istoriografia românească de la Vasile Pârvan la tratatul de *Istoria Românilor* (2001) [The province of Moesia Inferior in Romanian historiography from Vasile Pârvan to the *History of the Romanians* (2001)] / 181

Bogdan POPA, Despre trecutul unui cuvânt. „Daciada”, de la titlu de epopee la competiție sportivă [On the past of a word. “Daciada”, from epos title to sports competition] / 207

Nelu ZUGRAVU, Claudia TĂRNĂUCEANU, Ediții din autorii latini în perioada comunistă – exigențe profesionale, concesiile ideologice [The editions of Latin authors during the Communist period – professional requirements, ideological concessions] / 217

STUDII – STUDI /

Immacolata AULISA, Antichi itinerari di pellegrinaggio al Santuario di San Michele sul Gargano [Ancient pilgrimage routes to the Sanctuary of Saint Michael on the Gargano] / 257

Francesco BOTTI, L'immagine dei Visigoti nella *Cronaca* di Idazio [The description of the Visigoths in the *Chronicle* of Hydatius] / 291

Antonella BRUZZONE, Un capitolo di storia degli studi del Novecento sulla poesia bucolica greca e latina [A chapter of the history of twentieth-century studies on Greek and Latin bucolic poetry] / 309

- Maria Carolina CAMPONE, *Mare undique et undique caelum*: il *topos* del viaggio in mare nell'epistola 49 di Paolino di Nola [*Mare undique et undique caelum*: the *topos* of the sea voyage in Paulinus of Nola's Epistle 49] / 325
- Dalila D'ALFONSO, *Ut iugum continet sirpiculos*: a proposito di 'sirpi' e transumanza in Varro *rust.* 2,2,9 [*Ut iugum continet sirpiculos*: on 'sirpi' and transhumance in Varro *rust.* 2.2.9] / 347
- Beatrice GIROTTI, Pratiche di discredito dalla storiografia pagana del IV secolo d.C.: *muliebritas* vs. *virilitas* nelle rappresentazioni di potere [Practices of discredit in 4th century AD pagan historiography: *muliebritas* vs. *virilitas* in representations of power] / 365
- Alessandro LAGIOIA, "*O misera domus Herculea*": un contributo inedito alla fortuna umanistica del mito di Ercole [*O misera domus Herculea*": an unpublished contribution to the humanistic reception of the myth of Hercules] / 385
- Carmela LAUDANI, Del buon uso della lira: Ermes (Hom. 4) e Teutra (Sil. 11, 288-482) [The good use of the lyre: Hermes (Hom. 4) and Teuthras (Sil. 11, 288-482)] / 421
- Patrizia MASCOLI, Aldelmo di Malmesbury epistolografo [Aldhelm of Malmesbury, epistolographer] / 431
- Manuela MONGARDI, Nuove forme di rappresentazione delle *Augustae* nel III secolo d.C.: il caso dei miliari [New forms of representation of the *Augustae* in the third century AD: the case of milestones] / 443
- Roberto MONTEFINESE, Between sword and cross: the christianization of Roman military culture from persecution to symbolic transformation / 467
- Fabrizio PETORELLA, *Quia non, sicut videt homo, videt deus*. Cecità e guarigione nella *Vita di Severino* di Eugippio [*Quia non, sicut videt homo, videt deus*. Blindness and healing in Eugippius' *Life of Severinus*] / 489

Vladimir P. PETROVIĆ, A new votive Roman inscription from Rogatica dedicated to Liber Pater (East Dalmatia) / 509

Daniela SCARDIA, *Audacter facio*: il confronto tra santi nell'*Hom. 6 in Is. 1-2* di Origene [*Audacter facio*: The comparison between saints in Origen's *Homily 6 on Isaiah 1-2*] / 517

Enrico SIMONETTI, *Lacrimae sua verba sequuntur*: Pathos elegiaco e reticenza emotiva nell'*Eroide* di Ipermestra [*Lacrimae sua verba sequuntur*: Elegiac pathos and emotional reticence in the *Herois* of Hypermnestra] / 551

CRONICA – CRONACA / 567

PUBLICAȚII – PUBBLICAZIONI / 571

SIGLE ȘI ABREVIERI / SIGLE E ABBREVIAZIONI*

<i>ActaMN</i>	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca.
<i>AIIAI</i>	<i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
<i>AISC</i>	<i>Anuarul Institutului de Studii Clasice</i> , Cluj.
<i>ANRW</i>	<i>Ausstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung</i> , Berlin-New York.
<i>AȘUI.Istorie</i>	<i>Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași</i> , S.N., Istorie.
<i>BSAS</i>	<i>Bulletin de la Société archéologique de Sousse</i> , 1903-
<i>CCSL</i>	<i>Corpus Christianorum. Series Latina</i> , Turnhout, 1953 sqq.
<i>CSEL</i>	<i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Vienna-Leipzig, 1860 sqq.
<i>DACL</i>	<i>Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie</i>
<i>EDR</i>	<i>Epigraphic Database Rome</i> .
<i>GCS</i>	<i>Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten (drei) Jahrhunderte</i> , Leipzig-Berlin.
<i>PCBE</i>	<i>Prosopographie chrétienne du Bas-Empire</i> , éd. par A. Mandouze et al., 4 voll., Paris-Rome 1982-2013.
<i>PIR</i>	<i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> .
<i>PL</i>	<i>Patrologia Latina</i> .
<i>RRMAM</i>	D. French, <i>Roman Roads and Milestones of Asia Minor</i> , Vol. III, British Institute at Ankara, 2012-2016.
<i>SAI</i>	<i>Studii și Articole de Istorie</i> , București.
<i>SC</i>	<i>Sources Chrésiennes</i> , Paris-Lyon.
<i>SCIVA</i>	<i>Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie</i> , București.
<i>TD</i>	<i>Thraco-Dacica</i> , București.
<i>ThLL</i>	<i>Thesaurus linguae Latinae</i> .

* Cu excepția celor din *L'Année Philologique* și *L'Année Épigraphique* / Escluse quelle segnalate da *L'Année Philologique* e *L'Année Épigraphique*.

UNIVERSITATEA
„ALEXANDRU IOAN CUZA”
din IAȘI

FACULTATEA de
ISTORIE

Primăria
Municipiului
Iași

CSCC
CENTRUL DE STUDII CLASICE ȘI CREȘTINE

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL
Receptarea Romei și a Imperiului Roman
în cultura română contemporană

ORGANIZATORI

PROF. UNIV. DR. NELU ZUGRAVU

CONF. UNIV. DR. IONUT NISTOR

Iași, 14-16 noiembrie 2024

Sala H1 (Corp H) / Facultatea de Istorie

**PROIECT FINANȚAT DE PRIMĂRIA MUNICIPIULUI IAȘI PRIN
H.C.L. NR. 61/28.02.2024**

PROGRAM**Joi, 14 noiembrie 2024****14.00-16.00**Moderator: **Nelu ZUGRAVU****14.00-14.30:** Deschiderea colocviului; salutul organizatorilor:

Dl. Mihai CHIRICA, Primarul Municipiului Iași

Dl. Liviu MAHA, Rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dl. Lucrețiu-Ion BÎRLIBA, Decanul Facultății de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dl. Florian MATEI-POPESCU, Președintele Asociației Societatea de Studii Clasice din România

Dl. Nelu ZUGRAVU, Directorul Centrului de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Orationes inaugurales**14.30-15.00:** Cătălin TURLIUC, Iași, *Discurs istoric și post-adevăr în contextul moștenirii lăsate de lumea romană***15.00-15.30:** Emanuela ILIE, *De la distopia interbelică la policier-ul contemporan. (Re)inventări narative ale unei scheme consacrate, cu romani și (alți) barbari***15.30-16.00:** Discuții**16.00-16.30:** Pauză**16.30-18.30*****Historica (I)***Moderator: **Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ****16.30-17.00:** Gheorghe IUTIȘ, *Istoria Romei în manualele școlare din perioada 1920-1948***17.00-17.30:** Ovidiu-Iulian SANDU, *Imperiul Roman în scrieri politice din perioada comunistă (1965-1989)***17.30-18.00:** Daniel NIȚĂ-DANIELESCU, *Dacia și Roma în scrierile părintelui Dumitru Stăniloae***18.00-18.30:** Discuții**18.30:** Cocktail

Vineri, 15 noiembrie 2024**9.00-11.00*****Philologica***Moderator: **Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU****9.00-9.30:** Theodor GEORGESCU, *Imaginea Romei în cultura română prin ochii autorilor de limbă greacă veche***9.30-10.00:** Nelu ZUGRAVU, Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU, *Ediții din autorii latini în perioada comunistă - exigențe profesionale, concesiile ideologice***10.00-10.30:** Roxana-Gabriela CURCĂ, *Latina epigrafică în cercetarea românească postbelică***10.30-11.00:** Discuții**11.00-11.15:** Pauză**11.15-13.00*****Scholastici***Moderator: **Ionuț NISTOR****11.15-11.45:** Dan DANA, *Un alt latinism interbelic: urmașii francofoni ai Romei***11.45-12.15:** Cătălin BOTOȘINEANU, *O competiție simbolică uitată. Bursierii ieșeni ai Școlii Române din Roma în perioada interbelică***12.15-12.45:** Iulian Cătălin DĂNILĂ, *Fascinația Romei printre bursierii Școlii Române de la Roma***12.45-13.00:** Discuții**13.00-15.00:** Pauză**15.00-16.30*****Postclassica***Moderator: **Bogdan CEOBANU****15.00-15.30:** Ionuț NISTOR, *Limba și civilizația italiană la Universitatea ieșeană în prima jumătate a secolului al XX-lea***15.30-16.00:** Marian-Ionuț HARIUC, *Schimburi culturale româno-italiene în anii destinderii comuniste: locul Antichității romane***16.00-16.30:** Discuții**16.30-16.45:** Pauză

16.45-18.15**Litteraria**Moderator: **Emanuela ILIE****16.45-17.15:** Gabriela DIMA, *Roma antică în percepția lui Liviu Rebreanu***17.15-17.45:** Ioana PETCU-PĂDUREAN, *Imagina Romei antice pe scena teatrului românesc prin filtrul shakespeareian. Titus Andronicus și Iulius Caesar***17.45-18.15:** Discuții**18.15:** Cocktail**Sâmbătă, 16 noiembrie 2024****9.00-10.30****Historica (II)**Moderator: **Lucrețiu-Ion BÎRLIBA****9.00-9.30:** Adriana PANAITTE, *Provincia Moesia Inferior în istoriografie românească de la Vasile Pârvan la tratatul de Istoria românilor***9.30-10.00:** Florian MATEI-POPESCU, *Provincia Dacia în istoriografia românească din perioada 1960-2001***10.00-10.30:** Sorin NEMETI, *Contribuția școlii clujene de istorie și arheologie la studiul religiei romane***10.00-10.30:** Discuții**10.30-10.45:** Pauză**10.45-12.30****Miscellanea**Moderator: **Cătălin TURLIUC****10.45-11.15:** Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, *Vestigii romane în emisiuni filatelice românești din perioada regimului comunist***11.15-11.45:** Bogdan-Alexandru JITEA, *Dacii și romanii pe marele ecran ceaușist***11.45-12.15:** Bogdan POPA, *Continuitate și antiteză. Contextul social-politic al Daciei***12.15-12.30:** Discuții**12.30:** Închiderea colocviului. Concluzii
Ionuț NISTOR, Nelu ZUGRAVU

Participanți

- Florica BOHÎLȚEA-MIHUȚ, Departamentul de Istorie Antică, Arheologie și Istoria Artei, Facultatea de Istorie, Universitatea din București
- Cătălin BOTOȘINEANU, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași
- Roxana-Gabriela CURCĂ, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Dan DANA, Centre National de la Recherche Scientifique/ HiSoMA (UMR 5189), Lyon
- Iulian Cătălin DĂNILĂ, Facultatea de Științe ale Comunicării, Universitatea „Apolonia” din Iași
- Gabriela DIMA, Departamentul de Limbi și Literaturi Străine, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Theodor GEORGESCU, Departamentul de Limbi și Literaturi Romanice, Clasice și Neogreacă, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București
- Marian-Ionuț HARIUC, Academia Română, Institutul de Istorie, Departamentul de Istorie contemporană, Iași
- Emanuela ILIE, Departamentul de Românistică, Jurnalism și Literatură comparată, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Gheorghe IUTIȘ, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Bogdan-Alexandru JITEA, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București
- Florian MATEI-POPESCU, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Sorin NEMETI, Departamentul de Istorie Veche și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
- Ionuț NISTOR, Departamentul de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
- Daniel NIȚĂ-DANIELESCU, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Adriana PANAITTE, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Ioana PETCU-PĂDUREAN, Facultatea de Teatru, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” din Iași
- Bogdan POPA, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
- Ovidiu-Iulian SANDU, Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos, Județul Iași
- Claudia-Dorina TĂRNĂUCEANU, Departamentul de Limbi și Literaturi Străine, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Cătălin TURLIUC, Academia Română, Institutul de Istorie, Departamentul de Istorie contemporană, Iași
- Nelu ZUGRAVU, Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

PROVINCIA MOESIA INFERIOR ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LA VASILE PÂRVAN LA TRATATUL DE ISTORIA ROMÂNILOR (2001)

Adriana PANAITÉ*

(Academia Română - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”)

Keywords: *Moesia Inferior, Scythia, Dobrudja, Pârvan, historiography, romanization, nationalism.*

Abstract: *The province of Moesia Inferior in Romanian historiography from Vasile Pârvan to the History of the Romanians (2001).* This article presents the image of the province of Moesia Inferior in Romanian historiography from Vasile Pârvan to *Istoria Românilor* (The History of the Romanians), a work published by the Romanian Academy in 2001. Going through the main histories of Dobrudja, the historical Romanian region that was part of the province of Moesia Inferior, which later became Scythia, the main aspects of each work are presented, but also the way in which the writing of history changed from the interwar period to the communist period, and after 1989. Specific aspects of the early communist/ stalinist period are highlighted, then moving on to the period of relaxation, beginning in the 1960s, to reach the last years of the regime, characterized by national-communist ideology. In the author's opinion, nationalism is still strongly present in the Romanian historiography, but so are other themes such as Romanization and Daco-Roman continuity.

Cuvinte-cheie: *Moesia Inferior, Scythia, Dobrogea, Pârvan, istoriografie, romanizare, naționalism.*

Rezumat: Acest articol prezintă imaginea provinciei Moesia Inferior în istoriografia românească, de la Vasile Pârvan până la *Istoria Românilor*, lucrare publicată de Academia Română în 2001. Parcurgând principalele istorii ale Dobrogei, regiunea istorică românească care a făcut parte din provincia Moesia Inferior, devenită ulterior Scythia, sunt prezentate aspectele principale ale fiecărei lucrări, dar și modul în care scrierea istoriei s-a schimbat de la perioada interbelică la perioada comunistă și după 1989. Sunt evidențiate aspecte specifice perioadei comuniste/staliniste timpurii, apoi se trece la perioada de relaxare, începând cu anii 1960, pentru a ajunge la ultimii ani ai regimului, caracterizați de ideologia național-comunistă. În opinia autoarei, naționalismul este încă puternic

* panaité_adriana92@yahoo.com

prezent în istoriografia românească, dar la fel sunt și alte teme, precum romanizarea și continuitatea daco-romană.

Provincia Moesia Inferior ocupa în epoca romană teritorii aparținând, astăzi, României și Bulgariei. Interesul istoricilor și arheologilor români pentru istoria Dobrogei, ca parte a provinciei Moesia Inferior și, apoi, Scythia, unitate administrativă de-sine-stătătoare în antichitatea târzie, începe să se manifeste în ultima parte a secolului al XIX-lea.

Participarea României la războiul ruso-turc (1877-1878), declararea (9 mai 1877) și câștigarea independenței de sub stăpânirea otomană, consfințită în urma tratatelor de pace de la San Stefano și Berlin (1878), aduc Dobrogea în componența statului român. La 14 noiembrie 1878, Principele Carol I lansează de la Brăila *Proclamația către populația Dobrogei*, adresându-se locuitorilor de diverse naționalități și religii, punând astfel bazele noii organizări a provinciei¹.

La scurtă vreme, începând din 1882, Grigore Tocilescu, director al Muzeului Național de Antichități (MNA) din București², demara cercetările arheologice asupra monumentului triumfal de la Adamclisi, dar și a altarului și tumulului din imediata vecinătate, toate alcătuind un complex unic pe teritoriul Imperiului Roman, iar din 1891 își îndrepta atenția asupra orașului roman Tropaeum Traiani. Dacă pe acestea din urmă nu a reușit să le publice decât în mică măsură³, lucrarea dedicată monumentului, apărută la Viena în 1895, în limbile română și germană, având coautori pe Georg Niemann și Otto Bendorff⁴, așeza Dobrogea pe harta interesului științific european, Tocilescu fiind invitat să conferențieze în toate marile capitale europene. Pe lângă studiul ruinelor de la Adamclisi, Tocilescu mai cercetează cele trei valuri care străbat Dobrogea de la Cernavodă la Constanța⁵ și fortificațiile de la Axiopolis⁶ și Troesmis⁷, dar și necropola orașului Tomis⁸. Interesul principal al lui Tocilescu era reprezentat de culegerea și publicarea de inscripții, ceea ce face ca multe din campaniile

¹ Rădulescu, Bitoleanu 1998, 348.

² Ștefan 1984, 109-125.

³ Barnea *et alii* 1979, 15; Tocilescu 1900, 5-28.

⁴ Tocilescu *et alii* 1895.

⁵ Tocilescu 1900, 145-184.

⁶ Tocilescu 1903a, 354-359; Tocilescu 1903b, 267-275.

⁷ Tocilescu 1883a, 97-132; Tocilescu 1883b, 248-282.

⁸ Oța 2015, 123-128.

arheologice, de la Adamclisi, în primul rând, să fie conduse de angajați ai muzeului bucureștean, arhitecți germani sau binecunoscutul inginer topometru P. Polonic⁹. Aceasta este și una dintre acuzațiile care i s-au adus în epocă, recunoscându-i-se, în schimb, meritele în ceea ce privește publicarea monumentelor epigrafice, intrate în colecția MNA¹⁰.

Direct legate de războaiele daco-romane din timpul lui Traian și, prin urmare, de originea românilor, descoperirea acestor vestigii oferea – în noul context istoric – un suport concret al originii neamului, întărind conștiința națională, deja conturată de generația pașoptistă. Entuziasmul general privind ideea refacerii monumentului într-o piață publică din București, chiar dacă, în cele din urmă, nepus în practică, este dovada clară a nevoii unui argument forte care să susțină tânărul stat român pe arena internațională¹¹. În paralel, însă, circula deja, atât în lumea științifică, dar și în discursul politic, teoria lui Robert Roesler, elaborată după formarea Imperiului Austro-Ungar (1867), în cadrul căruia Transilvania fusese anexată Ungariei. Publicată în 1871 la Leipzig și susținând formarea poporului român la sudul Dunării¹², fără însă a avea sprijinul unor argumente arheologice sau istorice, teoria imigraționistă a fost combătută, între alții, de Alexandru D. Xenopol, ale cărui analize istorice, de o valoare incontestabilă, s-au concretizat în două lucrări de referință: *Teoria lui Rösler. Studiu asupra stăruinței românilor din Dacia Traiană*, care apare în 1884, și, ulterior, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, opera sa fundamentală, publicată la Iași între 1888-1893, cea dintâi prezentare sistematizată, analitică și complexă a istoriei românilor din cele mai vechi timpuri până la unirea din anul 1859.

Prin urmare, anii de sfârșit ai secolului al XIX-lea, oferă mai degrabă câteva întreprinderi punctuale cu obiective limitate. În ceea ce privește cercetarea arheologică, se poate vorbi de lipsa de pregătire de specialitate și de lipsa de metodă a unora dintre aceia care se avântau în astfel de întreprinderi.

O nouă etapă în creionarea istoriei Dobrogei în antichitate este reprezentată de activitatea lui Vasile Pârvan¹³, adevăratul creator al

⁹ Barnea *et alii* 1979, 18-23.

¹⁰ Vulpe 1928, 127. Tocilescu 1902; Tocilescu 1906, Tocilescu 1908.

¹¹ Panaite, Barnea 2010; Lohmann 2021.

¹² Roesler 1871.

¹³ Vulpe 1982, 33-40.

școlii arheologice românești. Numit director al MNA în 1910¹⁴, acesta demarează un amplu program de cercetări arheologice, între care un rol covârșitor îl au cele de la Histria și Ulmetum, urmat de numeroase publicații¹⁵. Mare parte din creația sa științifică se subsumează demonstrării continuității daco-romane și studiului formării poporului român și a limbii române.

Lui Pârvan i se datorează prima sinteză privind istoria Dobrogei în epoca romană. În 1923, publică *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*, o carte de popularizare, care conține bogate informații și interpretări originale. Este prima sinteză istorică a tuturor rezultatelor săpăturilor și cercetărilor sale în Dobrogea, fiind reeditată în mai multe rânduri¹⁶. Pârvan analizează circumstanțele locale din momentul sosirii romanilor, concentrându-se asupra vieții geților și istoriei coloniilor grecești Histria, Tomis și Callatis. În opinia sa, Traian cucerește Dacia pentru a putea apăra teritoriile de la sud de Dunăre (ceea ce nu poate face Aurelian, care se retrage), iar în reorganizarea noului teritoriu inclus între granițele imperiului identifică trei factori principali: întemeierea vămii, ceea ce determină apariția stațiilor de vamă, deservite de funcționari vorbitori de limbă latină, aduși aici împreună cu familiile lor; ridicarea de fortificații auxiliare pe Dunăre, alături de care se dezvoltă așezările civile care le deserveau și împărțirea pământului și împroprietărirea veteranilor; acestora li se adaugă stațiile de flotă, în etapa de început conexiunea pe apă fiind esențială și, ulterior, construirea unei rețele întregi de drumuri pe uscat, care favorizează dezvoltarea economică și schimburile de mărfuri¹⁷.

În ceea ce privește procesul de romanizare, un loc fundamental l-a jucat, după Pârvan, „cucerirea pașnică, agricolă și negustorească”, stabilind chiar etapele pătrunderii romanilor între secolul al II-lea î.Hr. și momentul constituirii provinciei Dacia¹⁸. Se adaugă observațiile relative la colonizarea spontană, cu multe elemente italice, a Dobrogei, spre deosebire de colonizarea forțată a Daciei, cu elemente romanizate din tot imperiul, ca și acelea privind organizarea teritorială și evoluția vieții materiale și culturale a populației romanizate la apogeul dominației imperiale la Dunărea de Jos; o atenție specială

¹⁴ Ștefan 1984, 128-143.

¹⁵ Vulpe 1938, 41; Metaxa 1928, 380-407.

¹⁶ Pârvan 1974; Pippidi 1977, 363-364; Pârvan 2000.

¹⁷ Pârvan 2000, 72-89.

¹⁸ Pârvan 2000, 63-64.

este acordată formelor spirituale comune care leagă Italia prin celelalte provincii dunărene de Moesia și Dacia – cinstirea lui Silvanus, larga difuziune a cultului Cavalerului trac, răspândirea sărbătorii Ru-saliilor, pătrunderea unor practici funerare etc.

Cartea abordează, de asemenea, probleme legate de extinderea civilizației romane pe malul stâng al fluviului, istoria provinciilor romane de la Dunărea de Jos fiind integrată în istoria Imperiului, în special, a romanității orientale, spațiul de formare a poporului și limbii române. De altfel, lucrarea debutează cu o demonstrație în favoarea continuității populației daco-romane în Dacia după evacuarea oficială a provinciei sub Aurelian. Ca suport al romanității nord-dunărene Moesia ocupă un loc deosebit. Conceptul cu care operează Pârvan este acela de Dacia scitică, care cuprinde Dobrogea, Muntenia, sudul Moldovei și al Basarabiei. Sunt astfel reunite toate regiunile istorice ale României, concluzia fiind că toate contribuie la formarea poporului român, românii fiind moștenitorii și continuatorii întregii romanități orientale: „Noi, Românii de azi, suntem nu numai urmașii romanilor din Dacia, ci, în aceiași vreme, urmașii, și ca sânge, și ca suflet ai întregii împărății romane de răsărit, care alcătuia o singură țară mare de limbă latină”¹⁹.

O altă idee fundamentală care se desprinde din lucrarea lui Pârvan este unitatea teritorială, culturală și etnică a întregului spațiu delimitat de Carpați, Marea Neagră și Dunăre. Aceasta este demonstrată de circulația valorilor culturale de-a lungul unor artere de comunicație fixe. Cu deosebire, se subliniază rolul de punte de legătură a Dunării între comunitățile daco-romane de pe ambele maluri ale fluviului, după concepția că „apele nu-s granițe, ci drumuri”, „Dunărea nu desparte, ci leagă”²⁰.

Susținând originea daco-romană a poporului român și continuitatea sa neîntreruptă în spațiul vechii Dacii, V. Pârvan demonstrează, totodată, netemeinicia argumentelor teoriei roessleriene. Aceleași idei i se subordonează și studiul începuturilor creștinismului daco-roman²¹.

Următoarea lucrare care tratează istoria Dobrogei îi aparține lui Radu Vulpe, unul dintre elevii lui Pârvan. În 1928, colaborează la volumul *Dobrogea – cincizeci de ani de viață românească*, publicat ca tomul nr. IX/I din seria *Analele Dobrogei*, cu studiul *Activitatea*

¹⁹ Pârvan 2000, 11.

²⁰ Bârză 1983, 149.

²¹ Pârvan 1992; Zugravu 1997.

arheologică în Dobrogea în cei cincizeci de ani de activitate românească²². Alcătuit în forma unei dări de seamă, capitolul prezintă principalele direcții de cercetare arheologică, autorul împărțind intervalul cronologic în două perioade: „I. Perioada Tocilescu (1881-1909) și II. Perioada Părvan (1910-1927)”, opțiune justificată prin aceea că: „fiind absolut diferiți între ei prin temperament, prin metode și directive, prin concepții și prin pregătire științifică, ei au imprimat lucrului pe care l-au făcut sau l-au dirijat caractere cu totul deosebite. De aceea, în evoluția arheologiei românești privitoare la Dobrogea, trebuie să distingem două diviziuni, fiecare cu preocupările și cu metodele ei speciale, în strânsă legătură cu personalitățile diferite ale celor doi învățați”²³. Însemnătatea Dobrogei pentru istoria României este explicată astfel: „îndeosebi pentru antichitatea greco-romană, Dobrogea constituie una din cele mai prețioase archive, fiind, pe de o parte, depozitara mărturiilor despre viața unora dintre cele mai importante colonii grecești ale Pontului Euxin, iar, pe de alta, conținând documentele cele mai vechi ale procesului de romanizare, care stă la origina neamului nostru”²⁴.

Zece ani mai târziu, Radu Vulpe publică *Histoire ancienne de la Dobroudja* (1938), o lucrare de amploare, care analizează regiunea din preistorie până în secolul al VII-lea al erei creștine. În formă sintetizată, cu titlul *Dobrogea de-a lungul secolelor*, este reluată un an mai târziu și publicată în limbile franceză, italiană, engleză și germană.

Autorul preia și accentuează ideea romanității orientale lansată de Părvan: „Pour le peuple roumain, alors en plein réveil national, les vestiges antiques les plus caractéristiques de Dobroudja constituaient de vénérables témoignages de la latinité orientale dont il était né. L'étude de ces vestiges était pour lui non seulement une contribution au progrès de la science, mais aussi un besoin d'approfondir la connaissance de ses origines”²⁵.

În opinia lui R. Vulpe, „Lé present ouvrage ne prétend pas á être plus qu'un essai. Son but est de reconstituer, avec une méthode critique, l'enchaînement des vicissitudes de la Roumanie transdanubienne à travers l'antiquité tout entière, depuis la préhistoire jusqu'à

²² Vulpe 1928, 117-144.

²³ Vulpe 1928, 120.

²⁴ Vulpe 1928, 117.

²⁵ Vulpe 1938, 36.

la catastrophe de la civilisation romaine sur le Bas-Danube, et de mettre en évidence les traits permanents qui caractérisent le destin de ce pays situé à un grand carrefour anthropogéographique”²⁶.

Cartea se remarcă prin bogăția surselor antice folosite, la care se adaugă valorificarea rezultatelor cercetărilor lui Pârvan. Ceea ce atrage atenția în prefața lucrării este referirea la daunele provocate de ocupația germană și bulgară asupra Dobrogei în timpul Primului Război Mondial: distrugerea unor situri și a muzeelor de sit, furtul unor piese. „Străinul” este criticat aici nu așa de tare ca în articolul din 1928²⁷, dar accentul pus în prefață pe poziția Dobrogei la intersecția intereselor marilor puteri este, poate, expresia atmosferei destul de agitate din Europa anului publicării cărții, ca urmare a anexării Austriei, dezmembrării Cehoslovaciei etc., evenimente ce au precedat a doua conflagrație mondială.

O dată cu instaurarea regimului comunist după abdicarea forțată a Regelui Mihai, schimbări radicale au apărut pe toate planurile, nu doar politic și economic, ci și social și cultural. Istoriografia din deceniile comuniste nu este una unitară, evoluția ei fiind dictată de schimbările de la centru, în funcție de care distingem trei perioade diferite: una a istoriografiei de tip stalinist, internaționalistă, specifică anilor '50, urmată de una de recuperare a valorilor naționale, în anii '60, pentru ca, după 1971, să vorbim de o a treia, ceaușistă, național-comunistă.

Perioada stalinistă stă sub semnul lui Mihail Roller (1908-1958)²⁸ și al manualului „unic” de *Istoria României/ Istoria RPR*, publicat în 1947²⁹, manual ce va face carieră, fiind reeditat în anii 1948, 1952 și 1956. Prin intermediul acestuia, Roller a rescris întreaga istorie a țării din perspectiva intereselor sovietice și a ideologiei marxist-leniniste, cu accent pe stalinism³⁰.

Din prefața primei ediții a manualului, aflăm că lucrarea „se deosebește structural de istoriile scrise până astăzi prin concepția și metoda științifică ce-i stă la bază”³¹, adică principiile materialist-dialectice și materialist-istorice, conform recomandărilor făcute de I. V.

²⁶ Vulpe 1938, 43.

²⁷ Vulpe 1928, 136-137.

²⁸ Bosomitu, Burcea 2012, 19-65.

²⁹ Roller 1947.

³⁰ Pleșa 2006, 165-177.

³¹ Roller 1947, 3.

Stalin în Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, iar „o adevărată istorie științifică poate fi alcătuită numai pe baza învățăturii lui Marx, Engels, Lenin, Stalin”, așa cum apare în menționat în prefața ediției a III-a³².

Manualul pune accent pe relațiile cu popoarele slave, pe rolul și, mai ales, pe importanța influenței acestora în ceea ce privește procesul de formare a poporului român³³. Argumentul este că slavii vin și „se amestecă” cu dacii romanizați aflați la nordul Dunării, iar populația romanizată va coabita cu aceștia, lucru ce va influența puternic formarea limbii române, fapt demonstrat de o serie de cuvinte considerate a fi de origine slavă. Argumentul suprem la care se face referire este toponimia³⁴, în vreme ce latinitatea și romanitatea sunt considerate „exagerări tendențioase”³⁵. Venirea slavilor a avut un caracter relativ pașnic și a adus stabilitate, iar influența slavă se vedește în toate ramurile vieții noastre economice, sociale, politice, culturale³⁶. Incursiunile triburilor slave în imperiu sunt prezentate ca o luptă a acestora împotriva orânduirii sclavagiste, luptă sprijinită de „masele populare băștinașe”³⁷.

Referirile la Dobrogea /Moesia, Scythia/ sunt puține, autorii manualului rezumându-se doar la amintirea colonizării grecești și întemeierea Histriei, a cărei economie se bazează pe comerțul cu robi, și a ridicării monumentului de la Adamclisi de către romani după lupta sângeroasă cu triburile atacatoare³⁸.

Deceniul 1945-1955 este marcat puternic de modelul sovietic și de influența lui M. Roller, perioadă în care era absolut necesar să se demonstreze prezența slavilor pe teritoriul României și rolul lor determinant în formarea poporului român. Căutarea cu insistență a slavilor a făcut ca după 1948-1949 șantierele arheologice să fie finanțate masiv, grație lui M. Roller³⁹. Era conceput atunci un plan „științific” de săpături ce făcea parte din Planul de Stat⁴⁰, iar primele încercări de a demonstra prezența și influența slavilor vizează Transilvania, de-

³² Roller 1952, 5.

³³ Roller 1947, 78-79.

³⁴ Roller 1947, 68.

³⁵ Măgureanu 2007, 291.

³⁶ Roller 1947, 61.

³⁷ Roller 1947, 70.

³⁸ Roller 1947, 39, 40.

³⁹ Vasile 2024, 107.

⁴⁰ Roller 1950, 157.

loc întâmplător, am spune, dacă ne gândim că Dacia și continuitatea populației ocupă un loc central în formarea poporului român și a limbii române, iar aceasta a fost una dintre cele mai discutate probleme istorice din primii ani ai instaurării regimului comunist în România⁴¹.

Anul 1955 este un reper important pentru politica regimului în domeniul cultural. Pe de o parte, se înființează Secția pentru Știință și Cultură, care se ocupa de controlul executării hotărârilor partidului și guvernului în domeniul științei, învățământului, literaturii și artei, iar de cealaltă parte, are loc reorganizarea secțiilor Academiei RPR și admiterea de noi membri, pe baza criteriului profesional, care crește în importanță, îl dublează pe cel politic, acesta din urmă rămas totuși prioritar, până la sfârșitul regimului comunist; sunt aleși ca membri titulari C. Daicoviciu, E. Condurachi, D. Prodan, A. Oțetea, iar ca membru corespondent I. Nestor⁴².

Regimul trebuia să se legitimeze nu doar prin propagandă, ci și prin acțiuni concrete, mai exact opere științifice. Așadar, pentru a-și atinge obiectivul, se oprește asupra unor specialiști consacrați, adevărați profesioniști și își manifestă chiar disponibilitatea de a ierta și de a folosi oameni care activaseră în „vechiul regim”, fiind dispus chiar la concesiile ideologice⁴³. În schimb, aceștia trebuiau să elaboreze lucrări științifice menite să demonstreze capacitatea regimului de a genera o dezvoltare generală a societății.

Tendința generală de liberalizare primește un impuls nesperat chiar din URSS, prin destalinizarea inițiată de Hrușciiov la Congresul XX al PCUS, organizat în februarie 1956, iar în 1958, trupele sovietice se retrag din România⁴⁴, considerată un stat sigur, care-și dovedise loialitatea în timpul intervenției sovietice în Ungaria, împotriva guvernului reformist condus de Imre Nagy din 1956⁴⁵.

Îndepărtarea politică față de Moscova, promovată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, renunțarea la modelul sovietic, atmosfera generală de relaxare și marginalizarea lui Mihai Roller (care este numit la conducerea Institutului de Istorie a Partidului și pierde astfel poziția do-

⁴¹ Măgureanu 2007, 298-294.

⁴² Rusu 1997, 328.

⁴³ Stoica 2012, 49-54.

⁴⁴ Răduț 2010, 111-121.

⁴⁵ Purcăruș 2009.

minantă deținută în perioada 1948-1954)⁴⁶ creează cadrul general pentru introducerea unei linii naționale în scrierea istoriei. Este momentul în care ideea unui tratat de istorie a României începe să prindă contur.

Desfășurată pe aproape un deceniu 1955-1964, istoria elaborării și publicării tratatului, din care au apărut patru volume, este expresia realităților politice, care i-au influențat conținutul și i-au stopat finalizarea. Cel de-al cincilea (acoperind perioada 1878-1918) și cel de-al șaselea volum (pentru intervalul 1919-1944) nici măcar nu au mai fost tipărite, ele rămânând doar în stadiul de machetă⁴⁷.

Ideea tratatului este lansată oficial prin rezoluția adoptată la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român, unde se spune că în fața istoricilor noștri stă sarcina de mare răspundere „de a elabora, cu forțele unui larg colectiv de cercetători științifici, o Istorie a României care să sintetizeze, de pe pozițiile învățaturii marxist-leniniste, tot ce s-a realizat la noi pe tărâmul științei istorice și să însemneze un pas înainte în dezvoltarea acestei științe, îndeosebi în soluționarea unor probleme de bază ale istoriei noastre – probleme ale procesului de formare a poporului român, ale istoriei contemporane, ale periodizării istoriei”⁴⁸.

Această lucrare grandioasă trebuia să reflecte „revoluția culturală din patria noastră, parte integrantă a procesului de construire a socialismului, care se desfășoară sub conducerea Partidului Muncitoresc Român” și să prezinte publicului larg „dezvoltarea activității științifice”, deoarece „istoriografia marxist-leninistă din țara noastră a reușit într-un timp relativ scurt să efectueze studii și lucrări științifice asupra diferitelor etape și evenimente din istoria României insuficient studiate, ignorate sau înfățișate denaturat de istoriografia burgheză”⁴⁹.

Asupra caracterului general al tratatului nu au avut loc dezbatere, de vreme ce el a fost „comandat” ca sinteză marxist-leninistă. Realizarea lui a reprezentat pentru toți contributorii îndeplinirea unei „sarcini de onoare trasată istoricilor din țara noastră de către Partidul Muncitoresc Român”, care „a putut fi înfăptuită mulțumită îndrumă-

⁴⁶ Stoica 2012, 40-48, 82-88.

⁴⁷ Velimirovici 2019, 412.

⁴⁸ *Istoria României* 1960, V.

⁴⁹ *Istoria României* 1960, V.

rii permanente și sprijinului neprecupețit al partidului clasei muncitoare”⁵⁰.

La baza alcătuirii lucrării au stat principiile materialismului istoric, motorul de dezvoltare fiind reprezentat de contradicțiile interne, așa cum afirma Lenin: „istoria patriei noastre a fost studiată ca «un proces continuu de transformare», nu o îngrămădire haotică de evenimente rezultat al acțiunii diferitelor personalități și de succesiune a formațiunilor social-economice, care reprezintă etape ale dezvoltării progresive a societății omenești”. Una din tezele fundamentale ale materialismului istoric pune accent pe masele populare, „creatorii de bunuri materiale și culturale, purtătorii progresului social”, care sunt adevărații creatori ai istoriei, iar „lupta de clasă străbate întreaga istorie a societății, prin urmare lupta maselor exploatate culminează cu revoluția socială, care înlătură vechea orânduire”⁵¹.

Periodizarea istoriei universale pe model sovietic este adoptată și pentru istoria României, astfel că orânduirea sclavagistă începe la noi pe teritoriul Dobrogei. Istoria acestei regiuni este prezentată în următoarele capitole ale volumului I, apărut în 1960: Partea I, Capitolul IV: *Stabilirea pe teritoriul Dobrogei a primelor orașe-state de tip sclavagist: Coloniile grecești*, redactat de Em. Condurachi și D. M. Pippidi (p. 162-212); Partea III, Capitolul II: *Stăpânirea romană în Dobrogea, Muntenia și Moldova*, redactat de Em. Condurachi, D. M. Pippidi și R. Vulpe (p. 477-567) și Partea IV, Capitolul I: *Stăpânirea romano-bizantină la sud de Dunăre*, redactat de Gh. Ștefan și I. Barnea (p. 579-613).

Parcurgerea bibliografiei inserate la sfârșitul fiecărui capitol menționat arată că, în ciuda celor afirmate în prefața volumului privind numărul lucrărilor științifice apărute în primul deceniu comunist și care ar fi putut forma baza de la care se putea redacta noua lucrare, în fapt, autorii valorifică rezultatele săpăturilor arheologice numeroase desfășurate în Dobrogea și adaugă interpretări pe baza materialelor descoperite, în special inscripții și monede⁵².

Imaginea Dobrogei este aceea a unui ținut romanizat, care se dezvoltă economic și cultural ca urmare a prezenței masive a soldaților și coloniștilor, al cărui specific este determinat de prezența garnizoanelor romane pe Dunăre, a orașelor grecești de pe malul mării și

⁵⁰ *Istoria României* 1960, XI.

⁵¹ *Istoria României* 1960, VIII-IX.

⁵² Velimirovici 2019, 414-415.

de apariția unor noi așezări, orașe, dar, mai ales, sate sau vile rustice. Putem spune că modul de expunere al autorilor este fidel vechilor orientări interbelice, cu anumite accente, care trebuiau să corespundă noilor „exigențe ideologice”: „populația autohtonă a Dobrogei a rămas și în epoca romană în marea ei majoritate geto-dacică”, „populației băștinașe geto-dacice care se opusese în chip activ în mai multe rânduri înaintării romane, i s-a aplicat tratamentul cel mai dur”, „poziția juridică a populației geto-dace din Dobrogea apare net inferioară în raport cu alte pături și grupuri de populație liberă”⁵³. Interpretarea tendențioasă a unor documente epigrafice îi face pe autori să ajungă la false concluzii, de tipul „epoca romană a cunoscut o seamă de frământări sociale și economice deosebit de puternice, chiar dacă ele au fost adesea înăbușite”⁵⁴ sau „în condițiile unei societăți împărțită în clase antagonice, această creștere a producției a agravat exploatarea muncii sclavilor și colonilor și a dus la consolidarea economică a claselor exploatoare din Dobrogea”⁵⁵; „creștinismul primitiv a apărut și s-a răspândit în condițiile înrăutățirii situației economice a păturilor exploatate de stăpânii de sclavi”⁵⁶; „creștinismul era la origine o formă de manifestare a nemulțumirii celor oprimați; el a apărut la început ca o religie a sclavilor și a libertților, a săracilor și a oamenilor lipsiți de drepturi”⁵⁷.

Față de scrierile din perioada precedentă, lucrarea aduce unele schimbări pozitive. Cucerirea romană este prezentată favorabil, e admis faptul că limba română este de origine latină, deși lexicul slav a jucat un rol important în formarea ei. Conform lucrării, poporul român s-a format în secolele V-VII⁵⁸, procesul definitivându-se abia după venirea slavilor: „romanitatea balcanică era puternică în secolul al VI-lea, nimeni nu mai contestă azi. În adevăr, studiile lingviștilor au dovedit că romanitatea a rămas biruitoare, până la așezarea slavilor pe teritoriile provinciilor dintre Dunăre și Balcani. Moesia Secunda și Scythia sunt «provincii latinofone» sau «de exprimare latină»”⁵⁹.

⁵³ *Istoria României* 1960, 495-496.

⁵⁴ *Istoria României* 1960, 496.

⁵⁵ *Istoria României* 1960, 511.

⁵⁶ *Istoria României* 1960, 587.

⁵⁷ *Istoria României* 1960, 588.

⁵⁸ Măgureanu 2007, 289-319.

⁵⁹ *Istoria României* 1960, 605.

Folosind cuvintele lui F. Constantiniu, putem caracteriza primul volum după cum urmează: „Primul volum al tratatului apărea, aşadar, raportat la contextul politico-ideologic al epocii, o lucrare echilibrată în înţelesul că tributul plătit de autori exigenţelor regimului era minim, iar tratarea problemelor de istorie rămânea, în cea mai mare parte, fidelă vechilor orientări, cu introducerea – firească – a aportului noilor descoperiri”⁶⁰.

În mai puţin de zece ani, apărea în 1968, sub auspiciile Secţiei de Ştiinţe Istorice a Academiei RSR, autori fiind Radu Vulpe şi Ion Barnea, volumul al II-lea dintr-o istorie dedicată exclusiv Dobrogei, intitulat *Romanii la Dunărea de Jos*⁶¹. Primul volum trata istoriei regiunii până la sosirea romanilor şi apăruse în 1965, sub semnătura lui D. Berciu şi D. M. Pippidi⁶².

Lucrarea reprezintă o sinteză extrem de valoroasă, actuală şi astăzi, în care autorii au îmbinat armonios, atât din punct de vedere metodologic, cât şi al informaţiei ştiinţifice, izvoarele literare cu cele arheologice. Relaţiile dintre autohtoni şi populaţiile alogene, procesul consolidării romanităţii dunărene, al pătrunderii şi înfloririi creştinismului timpuriu, al continuităţii populaţiei romanizate între Dunăre şi Marea Neagră, realităţile complexe din Scythia sunt doar câteva dintre multele aspecte discutate în acest volum.

Primul capitol al lucrării – *Dobrogea şi fenomenul roman*⁶³ – joacă rol de introducere. Este partea în care afirmaţii importante legate de romanizare, romanitate, continuitate, formarea poporului român şi a limbii române, ca să ne referim doar la cele mai importante, care şi-au câştigat anterior dreptul de a fi înscrise în lucrări de specialitate, se menţin, dar sunt subtil modificate, accentul fiind pus pe componenta autohtonă, în acord cu politica care începuse să fie promovată, aşa cum am arătat mai sus, şi care avea să devină şi mai vizibilă în anii următori. Se afirmă, prin urmare, că: „După această retragere (a Imperiului Bizantin – n.n.), romanismul danubian, lipsit de ocrotirea unei forţe politice şi militare, s-a văzut redus la propria sa putere de rezistenţă, care s-a dovedit viguroasă nu numai în Dobrogea, dar, în mod surprinzător, încă şi mai mult tocmai în fosta provincie a Daciei carpatice, evacuată de oficialitatea romană cu peste

⁶⁰ Constantiniu 2007, 243.

⁶¹ Vulpe, Barnea 1968.

⁶² Berciu, Pippidi 1965.

⁶³ Vulpe, Barnea 1968, 13-23.

trei veacuri mai înainte, după ce nu se menținuse sub stăpânirea directă a Imperiului decât ceva peste un secol și jumătate. Acestei capacități unice de supraviețuire a romanismului pe spațiul patriei actuale a poporului român, în condițiile cele mai ostile, i se pot găsi diverse explicații, toate avându-și greutatea lor, dar una, și nu dintre cele mai puțin importante, constă în unitatea de viață umană care a caracterizat totdeauna unitatea geografică a pământului carpato-danubian. Instalându-se pe aceste meleaguri, stăpânirea romană s-a suprapus unuia și aceluiași substrat băstinaș geto-dac atât în Carpații Daciei, cât și la Dunărea de Jos. Supunerea și asimilarea acestui neam, care își dovedise coeziunea și tenacitatea timp de veacuri mai înainte prin manifestări răsunătoare, pot fi socotite ca cele mai temeinice succese ale Imperiului roman. (...) Cele două focare de civilizație romană de pe pământul geto-dac nu vor înceta de a fi în contact și de a se întreține reciproc nici după abandonarea Daciei sub Aurelian, nici după îndepărtarea de la Dunăre a oricărui sprijin imperial. Romanitatea carpato-danubiană, reprezentată până azi de poporul român, din șesul Tisei până la Mare, își datorește minunata sa vitalitate temeliei autohtone. Adoptând romanismul, geto-dacii l-au adaptat la legile pământului lor unitar, la unitatea lor etnică, la statornicia ființei lor. Valorile eminente ale învingătorilor de odinioară de la Genucla și de la Sarmizegetusa s-au păstrat prin energiile nesecate ale celor învinși”⁶⁴.

Așa cum observa același F. Constantiniu, „recuperarea identității naționale a generat exaltarea autohtonismului, continuității și unității românilor”⁶⁵.

Linia naționalistă urmată în acei ani de partidul comunist a fost formulată în ceea ce s-a numit *Programul PCR de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, publicat la Editura Politică în 1975. Iată câteva exemple: „Războaiele îndelungate daco-romane au slăbit statul dac, au schimbat în mod radical cursul dezvoltării sale istorice”; „Cucerirea Daciei și transformarea ei într-o provincie a imperiului roman – cu toate aspectele negative pe care le-au avut – au dus la împletirea celor două civilizații, au determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri, și-au pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic”; „Declinul imperiului ro-

⁶⁴ Vulpe, Barnea 1968, 22-23.

⁶⁵ Constantiniu 2007, 291.

man, retragerea sa din Dacia au lăsat pe acest teritoriu un stat neorganizat, ceea ce s-a resimțit în capacitatea de luptă și rezistență în fața năvălirii popoarelor migratoare. Timp de secole noul popor creat prin contopirea dacilor cu romani – poporul român – a trebuit să ducă o luptă îndârjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, pentru a-și asigura continuitatea, pe teritoriul în care s-a născut și dezvoltat în ciuda vicisitudinilor istorice”⁶⁶; „O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal”⁶⁷. De la această afirmație, până la căderea comunismului, tracomania (dacomania) va căpăta tușe din ce în ce mai puternice, atingând apogeul în anul 1980, când s-au sărbătorit 2050 de ani de la „întemeierea statului dac independent și centralizat al lui Burebista”⁶⁸.

Atenția specială acordată tracilor, autohtonilor, în general, în cazul nostru, dacilor, cu exagerarea rolului lor în istorie, nu este specifică doar României. În 1972, se înființase la Sofia Institutul de Tracologie, la inițiativa lui Alexander Fol⁶⁹, profesor care avea totodată și o poziție importantă în Partidul Comunist Bulgar, viitor Ministru al educației (1980-1986), și se organizase și un prim congres internațional cu această tematică. Prin urmare, al II-lea Congres Internațional de Tracologie a fost organizat de Institutul de Arheologie la București în 1976 (4-10 septembrie), în 1979 înființându-se Institutul de Tracologie⁷⁰, „ai cărui membri au adoptat o poziție echilibrată, de obicei respectând o înțelegere și o interpretare cât mai obiectivă a surselor literare, epigrafice, arheologice și antropologice”⁷¹.

Acesta este contextul politic și istoriografic în care, pe la jumătatea anilor '80, Editura Științifică și Enciclopedică solicita cercetătorilor Alexandru Suceveanu și Alexandru Barnea publicarea în limba franceză a unei noi istorii a Dobrogei în epoca romană, adusă la zi și accesibilă în străinătate. Definitivată în 1987, *La Dobroudja romaine* a fost predată de Editură, conform uzanțelor epocii, la Secția de Propagandă a Comitetului Central al PCR, unde a rămas blocată până în

⁶⁶ Program 1975, 27-28.

⁶⁷ Program 1975, 27.

⁶⁸ Constantiniu 2007, 388-392.

⁶⁹ Poruciuc 2007, 487-490.

⁷⁰ Barnea 2013, 19.

⁷¹ Barnea 2013, 19.

1990, de unde a fost recuperată de autori și publicată în 1991 de aceeași editură⁷².

Bazată pe o documentație solidă și prezentând istoria Dobrogei în cadrul Imperiului Roman, lucrarea răspundea unui dublu deziderat: erau, pe de o parte, prezentate, analizate și interpretate rezultatele obținute în urma amplelor cercetări arheologice desfășurate în anii scurși de la precedenta lucrare, iar, de cealaltă parte și mai important, fără îndoială, reprezenta punctul de vedere al cercetării istorice românești, menit să contracareze producții ale istoriografiei bulgare⁷³, care ofereau o imagine deformată cu privire la acest subiect, chiar dacă acestea fuseseră anterior discutate în recenzii critice de către autori români⁷⁴. Spre deosebire de istoria Dobrogei alcătuită de R. Vulpe și I. Barnea pe baza criteriului cronologic, cei doi autori au optat pentru o abordare structurală – cadru geografic, evoluție politică, organizare administrativă și militară, fenomene sociale, viață economică, culturală etc. –, fiecare dintre aceste capitole fiind însoțit la final de concluzii, toate compunând, la rândul lor, istoria Dobrogei romane și romano-bizantine.

Prima parte a lucrării, elaborată de Alexandru Suceveanu, este dedicată instaurării și consolidării stăpânirii romane și oferă imaginea unui spațiu în care civilizația romană este puternic prezentă, autorul subliniind, în primul rând, rolul organizării administrative, caracterizată de existența a trei municipii (Troesmis, Noviodunum și Tropaeum Traiani) și a unei serii întregi de așezări quasi-urbane, în care sunt integrate, totodată, vechile orașe grecești, dar și, în diferite forme, comunitățile autohtone. Este relevant, totodată, rolul important jucat de prezența numeroasă a armatei romane, cu întregul angrenaj de elemente specifice pe care aceasta o presupune, mai exact apariția de noi așezări, dezvoltarea economică a regiunii, drumuri, comerț etc. Un alt aspect amplu discutat este prezența populației autohtone, care deprinde limba latină, necesară în relațiile cu autoritățile romane, dar își continuă existența, în forme specifice, în numeroasele așezări rurale, documente epigrafice și/sau arheologice. Intervalul de timp cuprins între epoca împăraților Traian și Hadrian (de reorganizare a regiunii Dunării de Jos și de consolidare a prezenței romane, după cucerirea Daciei și transformarea ei în provincie romană) și noile rea-

⁷² Barnea 2013, 18.

⁷³ *Istoria* 1984; *Dobrudža* 1987.

⁷⁴ Alexandrescu, Suceveanu 1988, 163-173; Diaconu 1988, 175-193.

lități determinate de primele atacuri ale populațiilor barbare și criza secolului al III-lea este tulburat doar de invazia costobocilor din 170 d.H. Este o perioadă de pace, de înflorire economică și culturală a provinciei, urmare căreia Dobrogea este pe deplin integrată în lumea romană.

În încercarea de a răspunde noilor probleme cu care se confruntă din a doua jumătate a secolului al III-lea, Imperiul Roman va trece printr-o serie de reforme politico-administrative și militare, care se reflectă și în istoria Dobrogei, devenită provincia de-sine-stătătoare Scythia, a cărei evoluție, până la sfârșitul antichității, este prezentată în partea a doua a lucrării, de către Alexandru Barnea. Mutarea capitalei imperiului la Constantinopol transformă regiunea într-un avanpost al acesteia și explică atenția constantă care îi este acordată de împărați, mai ales din perspectiva apărării graniței și a unei cât mai bune organizări militare. Fortificațiile sunt reparate și întărite, în vreme ce armata devine tot mai mobilă, accentul căzând pe trupele de *limitanei* și *foederati*. Alte modificări structurale se referă la aspectul așezărilor urbane, în care populația caută refugiu la adăpostul zidurilor masive de incintă, la dispariția treptată a diferențelor dintre orașe și sate, la practicarea agriculturii, a schimburilor comerciale etc. Perioadele de liniște alternează cu cele ale atacurilor barbare, fără a se pierde însă caracterul predominant roman, în vreme ce populația își păstrează unitatea etnică și lingvistică, ca urmare a culturii dezvoltate anterior și întărită prin aportul religiei creștine, răspândite prin intermediul limbii latine. Este subliniată, astfel, apartenența regiunii la aria de etnogeneză românească și a romanității orientale, precum și rolul acesteia în răspândirea romanității în stânga Dunării.

Chiar dacă literatura bulgară de specialitate nu face obiectul lucrării de față, merită amintit că *Istoria Dobrogei*, publicată de Academia Bulgară în 1984, care suscitase comentariile critice ale cercetătorilor români, inițiată de A. Fol și S. Dimitrov în 1981, a fost retipărită în 2011, într-o formă revăzută și adăugită⁷⁵. Colectivul de cercetători care s-a ocupat de aceasta – H. Todorova, K. Iordanov, V. Velkov, S. Torbatov – menționează în prefața lucrării „relevanța și necesitatea sa (a lucrării – n.n.) publică”⁷⁶. Adaugă, totodată, că au revizuit mare parte din textele vechi și că fenomenele istorice sunt prezentate

⁷⁵ *Istoria* 2011.

⁷⁶ *Istoria* 2011, 5.

în lumina proceselor supraregionale care au avut loc în antichitate în toată Europa de Sud-Est, extinzând, prin urmare, cadrul strict regional de la prima ediție a lucrării. Totuși, părțile a cincea și a șasea, redactate inițial de V. Velkov și dedicate Dobrogei sub stăpânire română, sunt reluate fără nici o modificare (!)⁷⁷, dar îi sunt adăugate patru *addenda* (*Addendum* 2-5) elaborate de către S. Torbatov de la Institutul de Arheologie din Sofia, autorul concentrându-se pe poziția Dobrogei în cadrul structurii administrative și militare a Imperiului Roman și pe dezvoltarea sistemului de așezări din regiune, de la începutul secolului I î.Hr. până la crearea statului bulgar medieval⁷⁸.

După 1990, s-a reluat proiectul elaborării unui nou tratat de istorie a românilor românilor, sub egida Academiei Române, după cel abandonat în 1980, ale cărui prime două volume au fost date la topit, deoarece unele puncte de vedere privindu-i pe traci și daci nu erau pe placul conducerii de partid⁷⁹. Volumul al doilea din *Istoria Românilor*, în care este prezentată istoria Dobrogei, a apărut în 2001⁸⁰. Capitolele dedicate epocii romane – perioada secolelor II-III (partea a II-a, capitolele I-VI) – sunt redactate de Alexandru Suceveanu și Adrian Rădulescu⁸¹, iar cele privind secolele IV-VI (partea a IV-a, capitolele I-VI)⁸², de către Adrian Rădulescu și Alexandru Barnea.

Spațiul Moesiei beneficiază de o amplă și sistematică prezentare istorică a celor peste cinci secole de viață și de administrație română. Autorii principali fiind aceiași care publicaseră anterior sinteza *La Dobroudja romaine*, se observă păstrarea modului de structurare a informației. Alături de evenimentele politice, organizarea administrativă și militară, categoriile sociale, viața economică și cultura, instituțiile juridice etc. sunt supuse unor analize aprofundate, formulându-se de fiecare dată concluziile cele mai bine susținute de sursele scrise sau arheologice. Viața în orașele de pe litoral și în cele de pe malul Dunării, lumea rurală cu specificul său, continuitatea etno-culturală, deplina romanizare a teritoriului și a populației reprezintă numai câteva dintre coordonatele și temeiurile procesului de etnogene-

⁷⁷ *Istoria* 2011, 6.

⁷⁸ *Istoria* 2011, 245-258; 267-271; 309-321; 335-341.

⁷⁹ Barnea 2013, 18.

⁸⁰ *Istoria Românilor* 2001.

⁸¹ *Istoria Românilor* 2001, 291-373.

⁸² *Istoria Românilor* 2001, 467-551.

ză românească, așa cum rezultă limpede din prezentarea documentară și coerentă făcută de autori.

Chiar dacă succintă, prezentarea principalelor lucrări referitoare la istoria Dobrogei/ Moesiei Inferior în epoca romană ne permite formularea unor observații cu privire la modul în care istoria acestei regiuni a fost prezentată în istoriografia românească de-a lungul timpului.

Titlul lucrării lui Pârvan ne face să ne gândim doar la Dobrogea, dar cartea sa din 1923 se referă, de fapt, la întregul teritoriu al României, acoperit prin ideea de Dacia scitică, alături de provincia Dacia. Este, prin urmare, istoria regiunilor istorice care în timpul lui Pârvan formează statul România, ale cărui granițe contemporane sunt proiectate în trecut: „Faza românească a istoriei se desfășoară în primul rând pe teritoriul României actuale”⁸³. Aici se produce romanizarea, are loc continuitatea populației daco-romane și apoi formarea poporului român. Rezultă, așadar, un caracter pronunțat național(ist) al lucrării, meritul Dobrogei fiind acela de suport al romanității nord-dunărene. „Pentru Iorga și Pârvan, românii sunt moștenitorii și continuatorii întregii romanități orientale, prin faptul însuși al supraviețuirii lor, spre deosebire de cea mai mare parte a elementului latin din Balcani. Romanitatea sud-dunăreană a jucat un rol însemnat în extinderea elementului roman în Dacia, dar acesta, o dată implantat la nord de Dunăre, s-a menținut în principal grație propriei vitalități”⁸⁴. Aceeași imagine se desprinde și din cartea lui R. Vulpe, pentru care Dobrogea este „România de dincolo de Dunăre” („Roumanie transdanubienne”). De asemenea, autorul insistă mult asupra specificului provinciei, ca loc de contact între Orient și Occident.

Manualul lui Roller, apărut după instaurarea comunismului, nu diferă prea mult în prezentarea sumară a istoriei Dobrogei față de perioada anterioară, același lucru fiind deja subliniat în ceea ce privește discursul istoriografic referitor la Dacia romană, cu precădere în tratarea romanizării sau a continuității daco-romanilor după retragerea administrației romane⁸⁵.

De la începutul anilor '60, regimul comunist din România evoluează către un hibrid ideologic ce îmbină precepte marxiste – lupta de clasă, dictatura proletariatului, internaționalismul proletar – cu va-

⁸³ Boia 2011, 199.

⁸⁴ Boia 2011, 199.

⁸⁵ Matei-Popescu 2007.

lori care țineau de trecutul „burghez”: suveranitate, națiune, interes național, patriotism.

Tratatul apărut atunci este elaborat, prin urmare, într-o perioadă de tranziție, în care stalinismul se estompa, iar protocronismul⁸⁶ încă nu prinsese contur. Opera trebuia să fie, după directivele partidului, prima mare sinteză marxist-leninistă de istorie a României, țară în care lipsea însă tradiția unei școli de gândire istorică marxistă, care să fi oferit cadrul conceptual general, spre deosebire de Polonia și Ungaria⁸⁷. Primul volum al tratatului se remarcă prin ținuta sa științifică, datorată atât valorii autorilor, cât și mizei ideologice mai reduse. Aici, ca și în toată perioada comunistă, cenzura a fost „păcălită” printr-un „artificiu” – mai exact, au fost preluate mecanic anumite slogani și idei din anii '50, care au fost de cele mai multe ori adăugate la începutul sau la sfârșitul lucrărilor, conținutul nefiind, în esența sa, alterat. Așa au putut fi ulterior concepute și publicate istoriile Dobrogei din 1968 și 1987 (1991). În plus, ele nu sunt contaminate de național-comunismul care a caracterizat ultimele două decade ale regimului comunist în România. Ceea ce caracterizează, în general, istoriografia românească este lipsa unei discuții teoretice cu privire la fundamentele cunoașterii istorice, lucru remarcat de Florin Constantiniu: „după începutul distanțării de Moscova, marxism-leninismul a dispărut treptat ca fundament ideologic al cercetării istorice, istoriografia romană îndreptându-se spre un pozitivism nemărturisit. Repet aceasta pentru că, în absența unor puternice constrângeri ideologice, este de neînțeles totala respingere de astăzi a oricărei discuții despre fundamentele teoretice ale cunoașterii istorice”⁸⁸. Remarcăm, totuși, o excepție printre arheologii care s-au ocupat de istoria Dobrogei, mai exact discutarea unor concepte legate de romanizare de către Alexandru Suceveanu⁸⁹.

Caracterul național(ist) s-a menținut în istoriografia românească până astăzi. Este ceea ce remarca, la un moment dat, Lucian Boia: „Naționalismul devine argumentul istoric și politic decisiv. Uniți în întreaga lor istorie, uniți în jurul partidului unic și al Conducătorului, românii li se infuzează vocația unității, cu alte cuvinte a subordonării individului față de organismul național și totodată a delimitării

⁸⁶ Tomiță 2007.

⁸⁷ Constantiniu 2007, 241-242.

⁸⁸ Constantiniu 2007, 443.

⁸⁹ Suceveanu 1985, 105-115.

stricte a propriei națiuni față de celelalte. Instrument politic de legitimare și de dominare, naționalismul a beneficiat de amalgamul dintre tradiția naționalistă autentică și scopurile specifice urmărite de dictatura comunistă. S-a părut că este o recuperare, acolo unde în primul rând a fost o manipulare”⁹⁰. Vechile ideologii sunt încă înrădăcinate în percepția trecutului național. Teza continuității daco-romane a supraviețuit, iar mitul romanizării a revenit în forță în anii 1990 și este încă puternic și astăzi⁹¹.

Bibliografie

- Alexandrescu, Suceveanu 1988 = P. Alexandrescu, Al. Suceveanu, *Une nouvelle histoire de la Dobroudja (Istoria na Dobrudja, tome 1er, Sofia, 1984, edition de l'Academie Bulgare de Sciences), Dacia*, NS, 32/1-2, 163-173.
- Barnea et alii 1979 = I. Barnea (red.), Al. Barnea, I. Bogdan-Cătănicu, M. Mărgineanu Cârstoiu, Gh. Papuc, *Tropaeum Traiani. I. Cetatea*. București.
- Barnea 2013 = Al. Barnea, *Traci și daci în politica Partidului Comunist Român (1975-1989)*, SAI, 80, 16-22.
- Bârză 1983 = L. Bârză, *100 de ani de la nașterea lui Vasile Pârvan. Romanizarea și continuitatea daco-romană în opera lui Vasile Pârvan*, SAI, 47-48, 148-152.
- Berciu, Pippidi 1965 = D. Berciu, D. M. Pippidi, *Din istoria Dobrogei I, Geți și greci la Dunărea de Jos: din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București.
- Boia 2011 = L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*³, București.
- Bosomitu, Burcea 2012 = Ș. Bosomitu, M. Burcea, *Mihail Roller (1908-1958). O scurtă biografie*, Anuarul IICMER, 7, 19-65.
- Constantiniu 2007 = F. Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, București.
- Diaconu 1988 = P. Diaconu, *Sur l'histoire de la Dobroudja au Moyen Âge (Dobrudža. Études ethno-culturelles, Sofia, 1987)*, Dacia, NS, 32/1-2, 175-193.
- Dobrudža 1987 = Dobrudža. *Études ethno-culturelles*, Sofia.

⁹⁰ Boia 2011, 132.

⁹¹ Hanscam, Koranyi 2023, 1-16; Rubel 2023, 257-286; Niculescu 2023, 287-306.

- Hanscam, Koranyi 2023 = E. Hanscam, J. Koranyi, *Digging Politics: The Ancient Past and Contested Present*, în: E. Hanscam, J. Koranyi (eds.), *Digging Politics: The Ancient Past and Contested Present in East-Central Europe*, Berlin, 1-17.
- Istoria 1984 = *Istoria na Dobrudja*, vol. I, Sofia.
- Istoria României 1960 = C. Daicoviciu, Em. Condurachi, I. Nestor, Gh. Ștefan, *Istoria României*, vol. I, București.
- Istoria 2011 = H. Todorova, K. Iordanov, V. Velkov, S. Torbatov, *Istoria na Dobrudja*, vol. I, Veliko Tarnovo.
- Istoria Românilor 2001 = D. Protase, Al. Suceveanu (coord.), *Istoria Românilor*, Vol. II, *Daco-romani, romanici, alogeni*, București.
- Lohmann 2021 = P. Lohmann (Hg.), *Archäologie und Politik. Die zwei Geschichten des Tropaeum Traiani zwischen Heidelberg und Adamklissi*. Dreisprachiger Ausstellungskatalog, Heidelberg, 2021 (<https://doi.org/10.11588/propylaeum.739>).
- Matei-Popescu 2007 = F. Matei-Popescu, *Imaginea Daciei romane în istoriografia românească (1945-1960)*, SCIVA, 58/3-4, 265-288.
- Măgureanu 2007 = A. Măgureanu, *Dezbateri privind etnogeneza românilor în anii '50. De la Manualul lui Roller la Tratatul de istorie*, SCIVA, 58/3-4, 289-319.
- Metaxa 1928 = H. Metaxa, V. Pârvan. *Note bio-bibliografice*, Arhiva pentru știință și reformă socială, 7/3-4, 380-407.
- Niculescu 2023 = Gh. Niculescu, *Why nationalism survives in Romanian Archaeology and what could limit its impact*, în E. Hanscam, J. Koranyi (eds.), *Digging Politics: The Ancient Past and Contested Present in East-Central Europe*, Berlin, 287-306.
- Oța 2015 = L. Oța, *Cercetările lui Grigore Tocilescu în necropola de la Tomis*, SCIVA, 66/1-2, 123-128.
- Panaite, Barnea 2010 = A. Panaite, Al. Barnea, *Tropaeum Traiani. Monument și propagandă*, Caiete ARA, 1, 223-234.
- Pârvan 1923 = V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*, București.
- Pârvan 1974 = V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*², București, ediție îngrijită și adnotată de R. Vulpe.
- Pârvan 1982 = V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, în V. Pârvan, *Studii de istoria culturii antice*, ediție, studiu introductiv, note, comentarii, indice de N. Zugravu, cuvânt înainte de Al. Zub, București.

- Pârvan 2000 = V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*, București.
- Pippidi 1977 = D. M. Pippidi, recenzie la V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*², București, 1974, *StCl*, 17, 363-364.
- Pleșa 2006 = L. Pleșa, *Mihai Roller și „stalinizarea” istoriografiei românești*, *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 10/I, 165-177.
- Poruciuc 2007 = A. Poruciuc, *Întru amintirea lui Alexander Fol (1933-2006)*, *ArhMold*, 30, 487-490.
- Program 1975 = *Programul PCR de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București.
- Purcăruș 2009 = Al. Purcăruș, *În vâltoarea Războiului Rece. Revoluția Maghiară din 1956*, Târgoviște.
- Rădulescu, Bitoleanu 1998 = A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanța.
- Răduț 2010 = E. C. Răduț, *Retragerea trupelor sovietice de ocupație din România, 1958*, *Arhivele Totalitarismului*, XVIII/1-2, 111-121.
- Roller 1947 = M. Roller (red), G. I. Georgescu, D. Tudor, V. Maciu, M. Roller, *Istoria României. Manual unic pentru clasa a VIII-a secundară*, București.
- Roller 1950 = M. Roller, *Unele învățăminte ale campaniei de săpături arheologice din 1949 în RPR. Concluziuni la închiderea conferinței arheologilor din RPR*, *SCIV*, 1/1, 155-170.
- Roller 1952 = M. Roller, *Istoria R.P.R. Manual pentru învățământul mediu*, București.
- Roesler 1871 = R. Roesler, *Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Rumäniens*, Leipzig.
- Rubel 2023 = A. Rubel, *Dacian Blood: Autochthonous Discourse in Romania during the Interwar Period*, în E. Hanscam, J. Kornyi (eds.), *Digging Politics: The Ancient Past and Contested Present in East-Central Europe*, Berlin, 257-286.
- Rusu 1997 = D. Rusu, *Istoria Academiei Române în date (1866-1996)*, București.
- Stoica 2012 = S. Stoica, *Istoriografia românească între imperativele ideologice și rigorile profesionale 1953-1965*, București.
- Suceveanu 1985 = Al. Suceveanu, *În legătură cu unele discuții recente privind procesul de romanizare*, *Thraco-Dacica*, 6/1-2, 105-115.

- Suceveanu, Barnea 1991 = Al. Suceveanu, Al. Barnea, *La Dobroudja romaine*, Bucarest.
- Ștefan 1984 = Al. Ștefan, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie. II. Progresele arheologiei și muzeografiei în România în perioada 1881-1927*, SCIVA, 35/2, 109-143.
- Tocilescu 1883a = Gr. G. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturale din Dobrogea*, RIAF, I/I, 97-132.
- Tocilescu 1883b = Gr. G. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturale din Dobrogea. Iglîța (I)*, RIAF, I/II, 248-282.
- Tocilescu et alii 1895 = Gr. G. Tocilescu, O. Bendorf, G. Niemann, *Monumentul de la Adamclissi*, Viena.
- Tocilescu 1900 = Gr. G. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie: communications faites à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de Paris, 1892-1899*, București.
- Tocilescu 1902 = Gr. G. Tocilescu, *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului național de antichități din București, Colecțiunea epigrafică a Muzeului pînă în anul 1881*, București.
- Tocilescu 1903a = Gr. G. Tocilescu, *Fouilles d'Axiopolis*, în *Festschrift zu Otto Hirschfelds sechzigsten Geburtstag*, Berlin, 354-359.
- Tocilescu 1903b = Gr. G. Tocilescu, *Fouilles d'Axiopolis*, RIAF, 9, 267-275.
- Tocilescu 1906 = Gr. G. Tocilescu, *Catalogul Muzeului național de antichități din București*, Edițiune prescurtată, București.
- Tocilescu 1908 = Gr. G. Tocilescu, *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului național de antichități din București: Monumentele sculpturali*, București.
- Tomiță 2007 = A. Tomiță, *O istorie „glorioasă”. Dosarul protocronismului românesc*, București.
- Vasile 2024 = C. Vasile, *Un turn de fildeș în comunism? Institutele umaniste ale Academiei RPR în România lui Gheorghiu-Dej*, București.
- Velimirovici 2019 = F. Velimirovici, *Problema elaborării tratatelor de istorie națională în România. o analiză asupra scrierii istoriei oficiale în timpul regimului comunist*, Banatica, 29/2, 409-429.
- Vulpe 1928 = R. Vulpe, *Activitatea arheologică în Dobrogea, în Dobrogea 1878-1928, Cincizeci de ani de viață românească (Analele Dobrogei IX/I)*, 117-144.
- Vulpe 1938 = R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobrudja*, Bucarest.

Vulpe, Barnea 1968 = R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, *Romanii la Dunărea de Jos*, București.

Vulpe 1982 = R. Vulpe, *Vasile Pârvan historien de l'antiquite romaine*, *Dacia*, NS, 26/1-2, 33-40.

Zugravu 1997 = N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular*, București.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Istorie • Centrul de Studii Clasice și Creștine

Bd. Carol I, Nr. 11, 700506, Iași, România
Tel.: 040/0232/201634, Fax: 040/0232/201156

ISSN: 1842-3043
e-ISSN: 2393-2961

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI